

પ્રકૃતે: ક્રિયમાણાનિ ગુણૈ: કર્માણિ સર્વશ: ।

અહંકારવિમૂઢાત્મા કર્તાહમિતિ મન્યતે ॥

બધાં જ કાર્યો પ્રકૃતિના ગુણોથી થાય છે, પરંતુ મૂઢ ચિત્તવાળો મનુષ્ય સમજે છે કે એ કર્તા છે. જ્યારે પોતાને કર્તા માનીને મનુષ્ય કાર્ય કરે છે ત્યારે એનું ફળ પણ એણે જ ભોગવવાનું રહે છે.

જે મનુષ્ય પોતાનાં સર્વ કાર્યોને ઈશ્વરાધીન માનીને કરે છે તે સર્વે મનુષ્યના કાર્યફળમાં પણ ઈશ્વર સહભાગી રહે છે.

કૃષ્ણે કહ્યું હતું કુરુક્ષેત્રમાં, “તમારાં સર્વ કાર્યો મને અર્પણ કરો.”

“પ્રશ્ન એ છે કે જો પ્રકૃતિ અનુસાર કાર્ય થાય છે તો મનુષ્ય કયા કર્મ માટે દંડિત થાય છે?” મેં પૂછ્યું હતું, સ્વયં કૃષ્ણને.

કોણ જાણે એમની પાસે પણ એનો ઉત્તર હતો કે નહીં! પરંતુ એમણે હસીને ઉત્તર આપ્યો હતો, “સખી, તું પ્રશ્ન બહુ પૂછે છે.”

મારી મા પણ મને આ જ કહેતી, “તું પ્રશ્ન બહુ પૂછે છે.”

હું ક્વચિત્ એને પૂછતી, “ધૃષ્ટદ્યુમ્નને જે શિક્ષા આપવામાં આવે છે એ મને આપવામાં આવશે ખરી? મને શસ્ત્રવિદ્યા અને રાજનીતિ કેમ નથી શીખવતાં?”

“તારે રાજ્ય નથી કરવાનું...” મારી મા હસી પડતી, “તારે તો રાજ્ય કરવાનું છે તારા પતિના હૃદય પર... એને સંતુષ્ટ, સુખી અને આનંદિત રાખવાની શિક્ષા તને આપવામાં આવશે.”

“ધૃષ્ટદ્યુમ્નને પણ એની પત્નીને સુખી અને સંતુષ્ટ રાખવાની શિક્ષા આપવામાં આવશે?” હું પૂછતી. મારી મા અને દાસીવૃંદ મારી વાત પર હસતાં.

“પુરુષે તો કદી એવી શિક્ષા લેવાની હોય? સ્ત્રીએ જાતે જ સુખી થવાની કળા હસ્તગત કરી લેવાની.”

“તો પુરુષ જાતે સુખી નથી થઈ શકતો. એને સુખ માટે બીજાની આવશ્યકતા પડે છે, ખરું?” હું વિવાદ કરતી, “એનો અર્થ એ થયો કે પુરુષ કરતાં વધુ સ્વાવલંબી સ્ત્રી છે. પુરુષ એના પર આધારિત છે. પોતાના ભોજન માટે, પોતાના સુખ માટે... પોતાના ઉત્તરાધિકારીને મેળવવા માટે... બીજી ઘણી બાબતો માટે...” મારી વાત બીજી સ્ત્રીઓ ચકિત થઈને સાંભળતી રહેતી. એમણે પહેલાં ક્યારેય આવું બધું સાંભળ્યું નહોતું. વિચાર્યું તો નહોતું જ! “એટલે પુરુષ કરતાં સ્ત્રી વધુ શક્તિશાળી થઈ, ખરું ને? સ્ત્રી પાસે વધુ કળાઓ છે, વધુ શક્તિ છે તો પછી એને બળ વગરની, અબળા શા માટે કહેવાય છે?”

માની પાસે આનો ઉત્તર નહોતો. માની પાસે શું કામ? મારા પિતામહી કે માતામહી પાસે પણ આના ઉત્તરો નહોતા જ... ક્યાંથી હોય? એમણે કદી આવું વિચાર્યું જ નહોતું. પુરુષની આસપાસ રચાયેલું એમનું વિશ્વ એમના પોતાના અસ્તિત્વને એમના સુધી આવવા જ નહોતું દેતું.

મારા પ્રશ્નો એમને વિચલિત કરી નાખતા. એક એવા વિશ્વનાં દ્વાર એમની સમક્ષ ઊઘડી જતાં જે વિશ્વ એમને માટે પ્રતિબંધિત હતું. એમનો ઉછેર જ એવી રીતે કરવામાં આવતો કે એના મનોજગતમાં, એમના ભાવવિશ્વમાં અમુક પ્રશ્નો ઉદ્ભવે જ નહીં. પરંતુ મને આ પ્રશ્નો ઉદ્ભવતા, કારણ કે મારો તો ઉછેર જ નહોતો થયો.

મનુષ્યમાત્રનો ઉત્તમ સમય એનો બાલ્યકાલ હોય છે. એને સાચી સંવેદના બાલ્યકાલમાં પ્રાપ્ત થાય છે. સરળતા, હાસ્ય અને અશ્રુ આપણી પાસે બાલ્યકાલનો પ્રસાદ છે. ક્ષમા, મિત્રતા અને કરુણા એક બાળક પાસે જ હોઈ શકે, પરંતુ હું તો જન્મથી જ યુવતી હતી. બાલિકા બનવાનું સુખ મને મળ્યું જ નહીં. એ નિર્દોષ રમતો, સખીઓ સાથે ઉન્મુક્ત હાસ્ય, એ હીંચકાઓ અને પૂતળીઓની રમતો મને મળ્યાં જ નથી.

જ્યારે મનુષ્ય પાસે બાલ્યકાલ નથી હોતો ત્યારે એની પાસે સરળતા કે સહજતા નથી હોતી. કોઈ મીઠી સ્મૃતિ નથી હોતી એની પાસે... જેમાંથી એની ભીતર એક સ્વાભાવિક સ્મિત પ્રગટી શકે. હું તો અગ્નિમાંથી જન્મેલી, સંપૂર્ણપણે વિકસિત સ્ત્રી - યુવતી હતી.

મારા પ્રશ્નો પણ અગ્નિની જેમ દઝાડતા હતા. મને અને બીજાને! મારી બુદ્ધિ ધીમે ધીમે વિકસિત થતી, જ્ઞાનને ધીમે ધીમે પચાવતી કોઈ વૃક્ષની જેમ વિસ્તરતી જતી બુદ્ધિ નહોતી. અગ્નિ જેવી દાહક, શસ્ત્રની ધાર જેવી ઘાતક અને તેજથી સામેની વ્યક્તિને આંજી નાખતી બુદ્ધિ હતી મારી. શબ્દો પર ભય પમાડે તેવો કાબૂ... ભાષા સાથે એક અજબ જેવી મિત્રતા... શબ્દને પાસાં બનાવીને ફેંકતાં આવડતા હતા મને! મારી સાથે વિવાદમાં ઊતરનારી વ્યક્તિને નિ:શસ્ત્ર, નિ:શબ્દ કરી નાખવાથી શત્રુ પર વિજય મેળવ્યા જેવો આનંદ થતો મને.

મારી સામે ઊભેલો પુરુષ મારા સૌંદર્યથી, મારા શબ્દથી, મારી બુદ્ધિથી અંજાઈ જાય એટલો જ સમય મને એ પુરુષ સાથે વાતચીત કરવામાં આનંદ આવતો. એ હારી જાય પછી એ પુરુષ સાથેનો સંવાદ પૂરો થતો.

ધૃષ્ટદ્યુમ્નને જે મહત્ત્વ આપવામાં આવતું એનાથી મને ઘણો અસંતોષ હતો. હું એનાથી વધુ બુદ્ધિશાળી હતી, વધુ તેજસ્વી, વધુ સુંદર અને વધુ ચતુર. તેમ છતાં, મારા પિતા નાની નાની બાબતમાં એની સલાહ પૂછતા. રાજ્ય અને વ્યવહારની બાબતોમાં એની સાથે ચર્ચા કરતા. હું કંઈ બોલવા જાઉં તો મને કહેવામાં આવતું કે, “તારે તારા શ્વશુરગૃહે જઈને તારાં મંતવ્યો આપવાનાં છે. આ તારું ઘર નથી.”

“કેમ મારું ઘર નથી? હું અહીં રહું છું, અહીં જન્મી છું. મારાં સંવેદનો અહીં પાંગરે છે, તો શા માટે આ ઘર મારું નથી?”

સહુ હસતાં... મને રમૂજનું કેન્દ્ર બનાવવામાં આવતું.

“દરેક સ્ત્રી પરાણીને પોતાના ઘરે જાય છે.”

“તો પછી એને શ્વશુરગૃહ કે પતિગૃહ શા માટે કહેવાય છે? પત્નીગૃહ કેમ નથી કહેવાતું?” સહુ ચકિત થઈને મને જોતા રહેતા, “જો એ ઘર મારું હોય તો મને હમણાં જ મોકલી દો ત્યાં. મારે તમારા ઘરે શા માટે રહેવું પડે?” હું પૂછતી.

“તારી સાથે વિવાદ કરવો વ્યર્થ છે.” પિતા કહેતા.

“શા માટે પૂછે છે આટલા પ્રશ્નો?” ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ઉશ્કેરાઈ જતો, “ચૂપચાપ જીવવાનું શીખી જા. આ જ પ્રમાણે વિવાદ કર્યા કરીશ તો પતિગૃહમાં સન્માન નહીં સચવાય.”

“પ્રશ્ન પૂછવાથી માનહાનિ થાય?” હું એક નવો પ્રશ્ન પૂછતી, “ગુરુજી તો કહે છે કે, પ્રશ્ન પૂછનાર જ્ઞાની બને છે. જેને જ્ઞાન મેળવવું હોય એણે પ્રશ્ન પૂછવા જોઈએ.” પિતા અને ધૃષ્ટદ્યુમ્ન મને ખંડમાંથી બહાર જવાની આજ્ઞા કરતા. હું ખિન્ન મને ત્યાંથી ચાલી જતી, પણ મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર અધૂરો રહી જતો. હું જાણતી હતી કે પ્રશ્નો પૂછવાને કારણે હું અપ્રિય થઈ રહી છું અને છતાં મારી બુદ્ધિ મને પ્રશ્ન પૂછવા વિવશ કરી નાખતી હતી.

એ સમયે હું નહોતી જાણતી કે મારો એક પ્રશ્ન હસ્તિનાપુરની રાજનીતિનું ભવિષ્ય બદલી નાખશે.

મારો એક પ્રશ્ન ભરતવર્ષના સંપૂર્ણ ઇતિહાસને રક્તરંજિત કરી નાખશે.

મારો એક પ્રશ્ન સમગ્ર કૌરવકુલના વિનાશનો સૂત્રધાર બની જશે.

મારા મનમાં અનેક પ્રશ્ન ઊઠતા. એમાં અટવાઈને હું રાજ્યગુરુ પાસે જતી. પ્રશ્ન કરતી — કર્મ વિશે, પૂર્વજન્મ વિશે... એ કહેતા, “આટલા અધિક પ્રશ્ન ન કર. સંશય શ્રદ્ધાને લુપ્ત કરી નાખે છે.”

પ્રશ્ન... પ્રતિપ્રશ્ન... મારી ભીતર એવી રીતે ઉદ્ભવતા જેમ સમુદ્રમાં તરંગો ઉદ્ભવે છે.

દરેક મનુષ્યના જીવનમાં આટલા પ્રશ્નો હોય? શું પ્રત્યેક મનુષ્યની બુદ્ધિ આટલી તીવ્ર અને આટલી તીક્ષ્ણ હશે?

કહેવાય છે કે જે પ્રશ્ન કરે છે એને ઉત્તર જરૂર મળે છે, પરંતુ મારા પ્રશ્ન સદૈવ અનુત્તર જ રહ્યા. મારા પ્રશ્નોએ માત્ર મને જ નહીં, કદાચિત્ અન્યોને પણ અનુત્તર કરી દીધા.

મારી બુદ્ધિએ અનેક શત્રુઓને જન્મ આપ્યો. ક્યારેક મારા ‘સ્વજન’ આ શત્રુઓના દળમાં ઊભેલા જણાતા હતા, તો ક્યારેક હું સ્વયં.

હૃદયના ઊંડાણમાં ચાલતો સંઘર્ષ મને છિન્ન-વિછિન્ન કરી નાખતો. સ્વયં સાથે મિત્રતા ના હોય ત્યારે જીવન દુર્ગમ બની જાય છે. સ્વયંની શત્રુ બનીને, સ્વયંને પ્રશ્ન પૂછતી હું... સ્વયંને હરાવતી, સ્વયં જ જીવતી... સ્વયં પર જીત્યાનો સ્વયં પર અહંકાર કરતી અને સ્વયં સાથે વિવાદમાં હારી ગયાની પીડા પણ સ્વયં જ ભોગવતી!

સમય જતાં મને સમજાયું હતું કે હું એકાકી બનતી જતી હતી. સ્વયં સાથેનો મારો સંવાદ ક્યારેય શાંતિપૂર્ણ રહી શકતો નહીં. હું જ્યારે જ્યારે સ્વયં સાથે સંવાદ કરતી ત્યારે અજાણપણે અકારણ વિવાદમાં ઊતરી પડતી. એ વિવાદ અને એ સમસ્યાઓ મારી અંદર એક કટુતાને જગાડવા લાગ્યા હતા. વિવાદ કરતી વખતે મારી અંદર જાણે બે સ્ત્રીઓ સામસામે ઊભી રહી જતી. એક એવી જેને ફક્ત હરાવવા માટે વિવાદ કરવો હતો...

શબ્દોનાં અસ્ત્રશસ્ત્ર સજીને દલીલોનાં તીરકામઠાં લઈને એ એવી રીતે તૂટી પડતી જાણે સામે ઊભેલી બીજી સ્ત્રીને નષ્ટ કરવી એ જ એનો ઉદ્દેશ હોય. મારી જ અંદર એક બીજી સ્ત્રી આ અત્યાચાર સહેતી. ધીમે ધીમે તૂટતી જતી અને પછી હથિયાર નાખી દેતી. આ એ યાજ્ઞસેની હતી, જેને મારી માતા અને માતામહી અત્યંત ચાહતાં... આ એ યાજ્ઞસેની હતી, જે સહુની અપેક્ષા પૂરી કરતી. દુપદકુળનાં સંસ્કાર અને ગરિમા લઈને જે જીવી રહી હતી... આ એ યાજ્ઞસેની હતી, જે સહનશીલ અને સંવેદનશીલ હતી... આ એ યાજ્ઞસેની હતી, જેના ઉપર માતા અને પિતાને ગર્વ હતો.

મારા પ્રત્યેક પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવવા હું સ્વયં સાથે યુદ્ધ કરતી. વિજય-પરાજયના અજ્ઞાત વિશ્વમાં ડૂબતાં-તરતાં હું સ્વયં સાથે સમાધાન કરતાં શીખી રહી હતી, પરંતુ મારું સ્ત્રીત્વ અને મારું સ્વત્વ મને એ સમાધાન સુધી પહોંચવા જ નહોતું દેતું.

પરંતુ આ યાજ્ઞસેનીને હરાવવામાં... મારી અંદરની બીજી સ્ત્રીને ખૂબ આનંદ આવતો. એ નમ્ર, સહનશીલ, ત્યાગ અને બલિદાનમાં શ્રદ્ધા રાખનારી, મારા સમયની અન્ય સ્ત્રીઓ જેવી યાજ્ઞસેની મને સહેજેય નહોતી ગમતી.

મારી અંદરની એ નમ્ર નારીને પીડા આપીને, હરાવીને હું એમ માનતી કે હું મારા સમયની બધીયે સ્ત્રીઓને હરાવું છું. એમની માન્યતાઓ પર, એમની શ્રદ્ધા અને ત્યાગના અર્થહીન લાગતા વિચારો પર ઘાત કરીને હું કશું મેળવી રહી છું એમ લાગતું મને.

હું સ્વયં જ મારી શત્રુ બની જતી. સ્વયં મને પીડા આપતી. હું સ્વયં જ મારાં અશ્રુ જોઈને અનોખી તૃપ્તિનો અનુભવ કરતી!

મને એ જ્ઞાત હતું કે હું અન્યોથી ભિન્ન છું, પરંતુ આ ભિન્નતા શું છે એનું જ્ઞાન નહોતું મને.

મારી ભીંતર વલોવાતું આ પ્રશ્નોપનેષદ જ મારી ભિન્નતા હતું.

મારી આસપાસ કેટલીયે યુવતીઓ હતી, જે ક્યારેય પ્રશ્નો નહોતી કરતી અને તેથી જ આનંદિત હતી, કારણ કે એ હૃદયથી જીવતી હતી. હું ફક્ત બુદ્ધિથી વિચારી શકતી હતી. બુદ્ધિથી જ જીવિત હતી અને બુદ્ધિ દ્વારા જ અન્યોને સમજવાનો પ્રયાસ કરતી.

આ જ બુદ્ધિથી હું સ્વયંને છેદતી રહી. મારી માન્યતા હતી કે હું મારી તીવ્ર અને તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ પાસે મારું ધાર્યું કરાવું છું, પરંતુ મારી બુદ્ધિ ક્યારે મારા મન કરતાં પણ મોટી થઈને મારા ઉપર રાજ્ય કરવા લાગી એની મને પણ જાણ ન રહી.

આ જ બુદ્ધિ મને સરળતાથી, સ્વાભાવિકતાથી, સાદગીથી દૂર કરતી ગઈ. મનુષ્યમાત્રને જો સરળતાની નિકટ રહેવું હોય તો હૃદયથી જીવવું જોઈએ. બુદ્ધિ સંવેદનાને ક્ષુબ્ધ કરી નાખે છે અને ઊર્મિને સ્થગિત. શબ્દ મુખમાંથી બહાર નીકળતાં પહેલાં સ્વયં જ વિચારતા શીખી જાય છે. પ્રશ્ન શસ્ત્ર બની જાય છે. બુદ્ધિ પ્રશ્નનું શરસંધાન કરે છે અને વીંધી નાખતાં બાણ છોડે છે...

सदृशं येष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ।
प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति ॥

જ્ઞાની પોતાની પ્રકૃતિ અનુસાર કામ કરે છે, અજ્ઞાની પોતાની પ્રકૃતિ અનુસાર. બધાં પ્રાણી પોતાની પ્રકૃતિ અનુસાર કામ કરે છે. એમ કહીને સખા કહે છે, “તમે પ્રકૃતિની વિરુદ્ધ શું કરી શકશો ?

આ પ્રકૃતિ એટલે સ્વયં ઈશ્વર ? કે પછી, પ્રકૃતિ એટલે ઈશ્વરે સર્જેલું એક અજબ રહસ્યચક્ર ? જન્મ પહેલાં અને મૃત્યુ પછીના એક અજાણ પ્રદેશની અણસમજ...

પ્રકૃતિ પાસે કેટલાંય રહસ્યો છે. આવનારી કાલનું રહસ્ય, વીતેલી ગઈ કાલનું રહસ્ય. આપણે મનુષ્ય તો અહીં આ જ ક્ષણને વિચારી શકીએ છીએ. એના અનુસાર કાર્ય કરીએ છીએ. એના જ અનુસાર ક્રિયા અને પ્રતિક્રિયા કરીએ છીએ. પરંતુ પરિણામ તો ક્યાંક દૂર ઊભું આપણી પ્રતીક્ષા કરે છે.

ભવિષ્યના ગર્ભમાં મનુષ્ય માટે એવી ક્ષણ આકાર લે છે, જેને કર્મનું ફળ કહેવાય છે.

આ અને આવી કેટલીયે વાતો મને સમજાવવામાં આવતી. મારી કુતૂહલવૃત્તિને કાબૂમાં રાખવાનું મને વારંવાર કહેવાતું, પરંતુ પ્રશ્ન પૂછ્યા વગર તો ઉત્તર કેમ મળે અને ઉત્તર મળ્યા વિના સમાધાન કેમ થાય ? સમાધાન ન થાય તો જ્ઞાન કેમ મળે ? જ્ઞાન વિના કરેલું તમામ કાર્ય નિષ્ફળ છે, નિરુદ્ધ છે...

હું આવો વિવાદ કરું ત્યારે સખા મને સમજાવવાનો પ્રયાસ કરે.

अज्ञश्चाश्रद्धधानश्च संशयात्मा विनश्यति ।

नायं लोकोऽस्ति न परो न सुખं संशयात्मनः ॥

અજ્ઞાની તથા શ્રદ્ધા વિનાનો સંશયગ્રસ્ત રહી નાશ પામે છે.
સંશયગ્રસ્ત રહેવાને આ લોક નથી, પરલોક નથી અને સુખ નથી.

સુખ નહોતું... મારા ભાગ્યમાં!

પ્રશ્ન પૂછ્યા વિના સમજવું મારી પ્રકૃતિ નથી. સ્વીકારી લેવું મારા સ્વભાવમાં નથી.

એ સ્વીકાર કહેવાનું કહેતા, કારણ કે સખા માટે તો પરમ સ્વીકાર એ જ એમનો ધર્મ છે. ‘ન’કાર એમની પ્રકૃતિમાં જ નથી. પરંતુ હું તો અગ્નિમાંથી જન્મી છું. સતત પ્રજ્વલિત રહું છું. મોં ફાડીને સમિધ માગતી રહું છું.

ઉત્તરનું સમિધ.

મારા પ્રશ્નના પ્રજ્વલિત અગ્નિમાં સતત ઉત્તરની સમિધ નાખ્યા કરવી પડે છે. માત્ર સખા જ મારા આ અગ્નિને શાંત કરી શકે છે, આજે પણ!

શ્રાવણ વદ આઠમની મેઘલી રાતે મુશળધાર વર્ષા સાથે અવતરેલા ઘનશ્યામ જલપ્રકૃતિ છે. વહેવું, શીતળતા આપતાં રહેવું અને જીવનનું નિર્માણ કરવું એ જ એમનું પરમ કર્તવ્ય છે.

ભસ્મ કરી નાખવું એ જ મારી આવડત છે, મારું કર્તવ્ય છે.

એક જલ અને એક અગ્નિ, કઈ રીતે મિત્ર હોઈ શકે? છતાંય મારા જીવનના પરમ સત્યનો ઘોતક, મારા પરમ મિત્ર, મારા સખા, મારા અસ્તિત્વને જેમણે સતત સંકોરીને શ્વસતું રાખ્યું એવા મારા સખા જલ છે... જીવન છે!

હું અગ્નિ છું.

અગ્નિમાંથી પ્રગટેલી... અગ્નિનો અંશ... અગ્નિ જેટલી જ પ્રજ્વલિત, અગ્નિ જેટલી જ તપ્ત, અગ્નિ જેટલી જ વિશુદ્ધ, અગ્નિ જેટલી જ દાહક... ને અગ્નિ જેટલી જ પાવક!

હું પ્રગટી ત્યારે...

જન્મ નહીં, પ્રાગટ્ય હતું મારું!

મારા પ્રાગટ્યના સમયે મારું અંગ અંગ તપ્ત હતું. મારી અંદર અગ્નિ ભરીને આ પૃથ્વી પર મોકલી દેવામાં આવી હતી. એમ કહેવામાં આવ્યું હતું કે હું જેને પણ સ્પર્શ કરીશ, એ સર્વ મારા ભીતરની આગથી ભસ્મ થઈ જશે.

જ્યારે હું યજ્ઞકુંડમાંથી પ્રગટ થઈ રહી હતી ત્યારે પુષ્પો નહોતાં વરસ્યાં આકાશમાંથી. દસેય દિશાઓ ત્રાહિમામ્ પોકારી રહી હતી. સૂર્યનારાયણ પ્રખર તેજથી પૂર્ણ પ્રકાશિત થઈને જાણે અગ્નિવર્ષા કરી રહ્યા હતા. વૃક્ષ સ્થિર થઈ ગયાં હતાં. પૃથ્વીમાંથી અગ્નિ નીકળતો હોય એમ ઉષ્ણ શિખાઓ આકાશ સુધી પહોંચતી હતી. વાયુ સ્થિર થઈને અપલક દષ્ટિથી મને નિહાળી રહ્યો હતો. દેવગણ સ્તબ્ધ હતા. અગ્નિના આહ્વાન મંત્રો સાથે એક અતિ ભયંકર વાતાવરણનું નિર્માણ થયું હતું. યજ્ઞવેદીમાં પ્રજ્વલિત અગ્નિનો તાપ એટલો ભયાનક હતો કે ઋષિગણ શ્વાસ લેવાનું ભૂલી ગયા હતા ઘડીભર.

અસ્તિત્વ તો સ્ત્રીનું હતું, પરંતુ સર્જન કરવું મારા ભાગ્યમાં નહોતું. મારે તો વિધ્વંસ કરવાનો હતો. એ જ મારું કર્તવ્ય હતું અને એ જ મારું લક્ષ્ય.

શા માટે? શા માટે કરવાનું હતું આ બધું?

મારા સર્જન પૂર્વે કોઈએ મારો અભિપ્રાય નથી પૂછ્યો, અનુમતિ પણ નહીં! ન મને કોઈએ મારું કર્તવ્ય કે કાર્યકારણ સમજાવ્યું. મારે માટે તો એક માર્ગ નિશ્ચિત કરી દેવામાં આવ્યો. જેના પર ડગલાં માંડતાં મારે એ સૌનું રક્ત વહેવડાવવાનું હતું... જેમણે મને જન્મ આપ્યો, જે મારો જ સહોદર હતો, જેમણે ક્યારેક મારી કામના કરી, જેમણે ક્યારેક મને સન્માન આપ્યું, જેમણે મારી સાથે પ્રણય કર્યો, જે મારા જ ઉદરમાંથી જન્મ્યા... સહુ જેને મેં પ્રેમ કર્યો, તે એક પછી એક મારા અગ્નિમાં હોમાઈ જવાના હતા. મારા ભીતરનો દાવાનળ એમને ભસ્મીભૂત કરી નાખવાનો હતો. એ સર્વે મારા સ્વજન હતા. એ સર્વે મારી સાથે જોડાયેલા હતા. એમાંથી કોઈએ મારું કશુંય બગાડ્યું નહોતું, પરંતુ મારા કાર્યને, લક્ષ્યને, મારા જીવનધ્યેયને સિદ્ધ કરવા, સર્વેનું રક્ત મારી હસ્તરેખામાં લખાયેલું હતું.

હું સ્વયં સર્વનાશ થઈને જન્મી. મારાં સ્વજનોનો સર્વનાશ. મારા પિતા, મારી માતા, મારો ભાઈ... એક નહીં, બંને ભાઈઓ!